

ELÁGAZÓ TALÁLKOZÁSOK

■ Az Erdélyi Magyar Filozófiai Társaság időszakos kiadványáról több internetes forrásban is lehet olvasni, néhány évvel ezelőtti kezdeti lapszámai is elérhetőek; ám itt kissé rendhagyó módon egy tavalyi lapszámot kívánok szemlézni, főként azért, mert a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen folyó magyar nyelvű filozófiai képzést biztosító jelenlegi oktatói testület munkásságáról (a borítón szereplő alcím: *Huszonöt év oktatás és kutatás a BBTE Magyar Filozófiai Intézetében*) igyekszik reprezentatív képet nyújtani. Ezért az a tény, hogy a benne fellelhető majdnem valamennyi filozófiai szöveg már megjelent más helyen, inkább (többlet)értéket kölcsönöz számukra.

A lapszám terjedelmesebb lett, igazából válogatott tanulmánykötetként lehet kézbe venni. Tíznel is több filozófus egyetemi oktató tanulmányát, szövegét válogatták be, ezért könnyen elgondolható, hogy azok témái, érdekeltségei széles területen mozognak; a jelen ismertető szerzőjeként is nemegyszer zavartan, illetve az elvártnál is nagyobb töprengéssel álltam egy-egy tanulmánnyal szemben. Ezért inkább amellet döntöttem, hogy azokra a szövegekre térek ki részletesebben, amelyek valamilyen szempontból olvasóként (jobban) megragadtak. Az egyes szövegekben tárgyalt témák több ponton is kapcsolatba hozhatóak egymással, ami vélhetően szerkesztői elvként is működhetett. Ettől nem függetlenül főként olyan (politikai filozófiai, fenomenológiai, egzisztencialista és hermeneutikai) szövegekről van szó, amelyek 19. század végi, illetőleg 20. századi irányadó filozófusok munkásságával (a teljesség igénye nélkül Kierkegaard, Husserl, Heidegger, Lévinas, Gadamer) folytatnak párbeszédet, így óhatatlanul a léttel, létezéssel kapcsolatos olyan lényegi vonatkozásokkal foglalkoznak, mint például szabadság, autentikusság, időiség, öntudat.

A kötet első tanulmánya (*Az „ember” állítólagos jogairól*, szerzője Demeter Atti-

la) történeti léptékkal tárgyalja az emberi jogok tartalmát érintő legfontosabb kritikákat (az emberi és polgári jogok 1789-es franciaországi nyilatkozatát alapul véve). Kiinduló meglátása az, hogy mivel az emberi jogok alapjául a mindenkori ember veleszületett, természetesnek tekintett szabadsága áll – mely lényegénél fogva kívül áll a hatalmi-politikai viszonyokon –, ezért ténylegesen csak az arra elkötelezett hatalmak tudják biztosítani azokat. Továbbá annak ellenére, hogy a különbözőség politikája is az emberi jogok elismerésének univerzális erkölcsi eszméjén alapszik, arra világít rá, hogy a mássághoz való jog és annak elfogadása partikuláris, azaz gyakorlatban a politikum által meghatározott, s így végső soron a jogegyenlőséget hirdető, illetőleg az absztrakt vagy általános emberi lényre vonatkozó emberi jogok nem a legalkalmasabbak a tolerancia kezelésére. Másrészt szólva, arra keresi a választ, hogy a 18. század végén megfogalmazott emberi (alapvetően polgári és politikai) jogok hogyan viszonyulnak a legújabb kori jogkövetelésekhez. A tanulmány utolsó részében főként az érvelést alátámasztó „politikai közösség”, „politikai test” kategóriákat használja, s ezáltal elkerüli, hogy az emberek különböző társadalmi csoportokban való létezése folytán bizonyos jogok kollektív jellegét hangsúlyozza (ami éppen a különbözőségeket megragadni kívánó csoportjogok fogalmával bizonyítaná az emberi jogok szerteágazó kérdéskörét).

A következő tanulmány (*A belső szabadságról*, szerzője Egyed Péter) a címben szereplő fogalom politikai filozófiai dimenziójától eltávolodva az enre összpontosító gondolati szabadság mellett érvel, melynek gyökereit az antik görög gondolkodásban azonosítja; eszerint a létező politikai rendszer válsága mint külső meghatározottság a belső, immanens jóra való törekvés révén, a reflexió segítségével oldható fel (ez az etikai fordulat egyrészt a cselekvési szabadságnak előfeltétele-

ként, másrészt az európai filozófia, illetve filozofálás eredeti lényegeként tételeződik fel). Ezen megjegyzést követően fontos látni, hogy a lelki, belső dimenzióra való összpontosítással a szerző az énnel kapcsolatos filozófiai gondolkodás főbb mozzanataiba vezeti be az olvasót, mint például az értelem kanti szükséges volta mind a cselekvési vagy szabadsághelytétel, mind a külső kötelezettségek átlátásához, illetve azoknak a létezés tudatához való kapcsolása. Az etikai dimenzió mellett így az önismeret egzisztencialista megközelítéséhez jut el; amellett érvel, hogy a belső szabadság az önismeret révén valósítható meg, azaz Kierkegaard nyomán az önmagasság (vagy *self*) megélésében, pontosabban annak abbéli intenzitásában, hogy konkrét helyzetétől az általános (igazságok) felé törekedve tudatosítja képességeinek határait. Ebből kiindulva a magánál *jelenlevő* alany (vagy szubjektum) kapcsán a belső időtudat szerepét hangsúlyozza. A rendkívül sokoldalú problematika miatt csak említésre kerül az önalkotás életen át tartó, konstruktív folyamata (de talán pont ezért marad ki például a heideggeri létkoncepcióban is fontos autenticitás, a sartré-i egzisztencialista elkötelezettség). A belső, lelki szabadság általános, mindenki számára való fontosságát pedig mi sem jelzi jobban, mint a tanulmány végén bemutatott énközpontú pszichológia egyes kutatásai, amelyek az emberi hit, az értelem fontosságát hangsúlyozzák.

Az önanonosság kialakítása tárgyát képezi egy másik tanulmánynak is, éspe dig az Ungvári Zrínyi Imre által írott *Életünk formaelvei az önmagunkká válás folyamataiban* című dolgozatnak. A szerző kiindulópontja az, hogy a saját én/személyiség/szubjektum kialakítása és értelmezése belsővé tett etikai vagy erkölcsi tudás vagy tapasztalatok révén valósul meg, és a továbbiakban amellett érvel, hogy az egyes kontextuális és személyiségtervezők (mint például szabadság, lelkiismeret, akarat stb.) „formaelvekké” rendeződve segítenek eligazodni a mindennapi morális kihívásokban. Mindennek a filozófiai megalapozását áttekintve az elméleti és gyakorlati jó vonatkozásában egy olyan személyiségetika rajzolódik ki, amely tudatos morális önmegvalósítást feltételez, egyfelől külső társadalmi hatás – azaz a személyiség alakulásának dialógikus, másokkal való kapcsolata ál-

tal –, másfelől pedig belső mérlegelés révén. Mindez az önmagunkhoz való viszonyítás Charles Taylor filozófus nyomán a személyiség modern autenticitásideálját fejezi ki; ugyanakkor nyitott marad, hogy ez utóbbi miként viszonyul a tanulmány elején felvetett foucault-i önalakítási technikákhoz, amelyek éppen az autentikuság relevanciáját vonják kétségbe (a tanulmány egy önálló kötet bevezető részét képezi, így a probléma továbbgondolását, kibontását is ott kell keresni).

Veress Károly *Köz-közöttiség* című, nagy ívű tanulmányában a szubjektumcentrikus, illetőleg különálló entitásokat tételező lételméletekkel szemben az előbbieket létmódzatait alkotó közeg elsődlegességét hangsúlyozza a köz („inter”) és derivátumainak filozófiai hermeneutikai megközelítésével. Lényeges elmondani, hogy a szerző a modernitás filozófiai gondolkodásának releváns alapvető mozzanataira – pl. a (heideggeri) jelenvalólet születés és halál között vagy az idegen, illetve a másik tapasztalata Husserlnél – is építve a (legáltalánosabban) létminőségként értelmezett kultúra tekintetében paradigmatis szemléletváltást villant fel. Nevezetesen az oly divatos interkulturalitás fogalmi elgondolásában amellett érvel, hogy a (vélelmezett) konkrét kultúrák az egymást erő kölcsönhatások, illetőleg a sajátosságukat érvényre juttató hatásösszefüggések révén valójában mindig is az *inter-kulturális* közegben képződnek, mint ami egyfelől felőleli őket, de az egymás közötti viszonyaikat is meghatározza. A tanulmány végén a kultúra mint egyetemes emberi létállapot köszön vissza, ami azonban a szerző szerint nem jár a partikularitásokkal bíró kulturális közösségekről való lemondással.

A kiadvány tartalmaz még fenomenológiai elemzést Emmanuel Lévinas Husserl újraértelmező időfilozófiájának olyan lényegi vonatkozásairól, mint például a diakronikus időiség (Szigeti Attila tanulmánya), olyan példákat felhozva, mint a megbocsátás mint a múltbeli esemény megváltoztatására törekvő esemény, azaz „retroaktívált időiség”. Továbbá olvashatunk filozófiatörténeti elemzést Heidegger korai munkásságáról (szerzője Kerekes Erzsébet), a hatalom képi megjelenítését Jancsó Miklós neves magyar filmrendező életművében tárgyaló filmelméleti elemzést (Gregus Zoltán révén), a

logika területén írott tanulmányt (Gál László által), és megtalálható más vetülettársadalmi problémával foglalkozó szöveg is (Király István írása a terrorizmus működéséről), illetőleg a filozófiai kutatás menetébe való beavatás (Tódor Imre).

A kiadványt két, inkább történeti vonatkozásai révén fontossággal bíró szöveg foglalja keretbe: a magyar nyelvű filozófiai képzést egybefogó Magyar Filozófiai Intézet elmúlt tíz évét, illetve jelenét ismerteti Soós Amália írása, a *Függelék* rovatban pedig *Az erdélyi magyar filozófia a 20. század utolsó évtizedében* címmel (Demeter Attila, Tonk Márton és Veress Károly tollából) olvashatunk egy alapos áttekintést. Ez utóbbi hozadéka az, hogy a filozófiai gondolkodást a kilencvenes évektől újrászerveződő erdélyi magyar szellemi élet keretébe helyezi, illetve oly módon jár el, hogy egyéb humántudomá-

nyok egyes képviselőit, illetve azok munkásságának bizonyos részeit az erdélyi magyar filozófia számára értékelhetővé teszi. Ilyen értelemben a szerzők egyfajta transzdiszciplináris párbeszéd kialakulására engednek következtetni. A *Többllet* lapszám megmarad nyilvánvaló célkitűzéseinél, vagyis a filozófia szakos egyetemi oktatók tudományos tevékenységeiből merít; ugyanakkor felvethetőek a koncepció és a szövegeken túlmenően olyan releváns kérdések is, amelyek a filozófiai képzéssel általában foglalkoznának gondolati síkon vagy pedig a filozófiai gondolkodással az egyetemi képzésen túl. Attól függően, hogy ki milyen pozícióból vagy elkötelezettséggel közelít ezekhez a szövegekhez, jelentős érdemük az, hogy újra- vagy hozzáolvasásra serkentenek. (*Többllet* 2014. 2. sz.)

Virgíniás Péter

